

О.М. Гуцалюк, д.е.н., доц.

ORCID 0000-0002-6541-4912

e-mail: alex-g.88@ukr.net,

*Приватний заклад вищої освіти
«Міжнародний європейський університет», м. Київ,*

Ю.А. Бондар, к.е.н., доц.

ORCID 0000-0003-2269-6208

e-mail: coorejulia@ukr.net,

*Льотна академія Національного
авіаційного університету,
м. Кропивницький,*

О.О. Сухачова, к.е.н.

e-mail: suhacheva84@gmail.com,

*Центральноукраїнський інститут
розвитку людини Відкритого міжна-
родного університету розвитку лю-
дини «Україна», м. Кропивницький*

ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ БЛИЗЬКОГО СХОДУ ТА АФРИКИ

Макроекономічна політика держави щодо розвитку зовнішньої торгівлі України є важливим фактором створення передумов макроекономічного зростання та підвищення матеріального добробуту нації. Слід зазначити, що будь-яка модель зовнішньо-торгівельної політики має базуватися на певних теоріях міжнародної торгівлі, а центральним питанням для кожної держави є вибір тієї моделі, яка буде здатною забезпечити ефективне зростання. Торговельна політика держави є перш за все проявом політичних та економічних інструментів її зовнішньоекономічних відносин, тому Україна має активно входити в лібералізаційні двосторонні та багатосторонні угоди.

Важливість цих процесів для української економіки обмовлена передусім тим, що метою ефективного використання експортного та виробничого потенціалу країни необхідним є освоєння нових ринків збуту, в тому числі країн Близького Сходу. Зазначимо,

що близько половини експорту країн Близького Сходу припадає на розвинені країни Європи та Азії, тому формування ефективних відносин з країнами регіону відбувається в конкурентних умовах. Також треба враховувати наявність значної кількості політичних, економічних та соціальних проблем в регіоні, що в свою чергу не знижує перспективність поглиблення взаємовідносин з Україною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні зовнішньополітичні відносини країн характеризуються значним динамізмом і підвищенням взаємозалежності держав та, як наслідок, активізацією двосторонніх міжнародних відносин. Актуальною є тенденція до поглиблення співпраці в різних сферах між акторами на міжнародній арені. Провідні наукові школи сформувавши достатньо широкий термінологічний апарат до визначення напрямів та інструментів стимулювання торговельно-економічного співробітництва країн, за допомогою якого можливо змінити галузеву структуру господарської системи держави з метою досягнення економічного зростання, заснованого на оптимізації механізмів господарювання та продуктивності праці.

Сучасний стан міжнародної торгівлі України досліджувався рядом вітчизняних науковців, зокрема І. Рибак та О. Бабінська [13] розглядають тенденції розвитку зовнішньої торгівлі України та систематизують основні чинники зростання обсягів торгового обороту.

Л. Алавердян та О. Романенко [1] проаналізували основні економічні показники під дією різних соціально-економічних та політичних чинників, що відображають розвиток вітчизняної зовнішньої торгівлі в розрізі географічної та товарної структури експорту та імпорту.

Питання ефективності підтримки експорту з боку держави регулярно досліджують фахівці Міжнародного валютного фонду, Світового банку, аналітичних центрів США та країн Західної Європи.

Більшість праць вітчизняних та зарубіжних науковців, таких як А.Е.А. Nasan [15], О. Литвиненко [4], Н. Небаба, А. Колпіна [11] присвячено визначенню проблем, перспектив та можливих напрямів співробітництва українських підприємств у торговельно-економічній сфері з країнами Близького Сходу.

Метою статті є дослідження основних напрямків розвитку зовнішньополітичних відносин та торговельно-економічного співробітництва України з країнами Близького Сходу та Африки.

Починаючи з періоду встановлення незалежності Україна активно формує свій імідж у відносинах із країнами Близького і Дале-

кого Сходу та Африки, налагоджуючи з ними економічні, політичні та культурні зв'язки. Протягом 1992-1993 рр. відбувся процес встановлення дипломатичних відносин із країнами Близького і Середнього Сходу.

З 2003 р. Україна поступово вирішувала завдання сприяння реалізації інтересів широкого кола вітчизняних економічних груп у цьому важливому регіоні та використання його величезного економічного потенціалу. Всі арабські країни визнали незалежність України та встановили з нею дипломатичні відносини.

Паралельно зі встановленням відносин з арабськими державами Україна активно співпрацює з Ізраїлем. В 1994 р. було підписано торговельно-економічну угоду про взаємний захист інвестицій, документ про співробітництво у сфері економіки та культури.

Після 2001 р. українсько-ізраїльські відносини перебували під впливом важливого чинника демократизації країн Близького Сходу. Водночас продовжувало динамічно розвиватися двостороннє українсько-ізраїльське економічне співробітництво.

Успішно формувалися відносини України з Іраном. У квітні 1995 р. Україна, Іран та Туркменістан підписали тристоронню Угоду про здійснення постачання енергоносіїв в Україну в обмін на експорт товарів та послуг і реалізацію взаємовигідних спільних проєктів.

Важливе місце в налагодженні співробітництва країн Чорноморського басейну займають відносини між Україною і Туреччиною. Динамічно зростає обсяг українсько-турецької торгівлі. Україна та Туреччина висловлювали зацікавленість у розвитку співпраці як у регіоні Причорномор'я, Середземномор'я, так і Близького Сходу загалом.

Ідентифікація особливостей стимулювання торговельного співробітництва України з іншими країнами передбачає визначення основних показників, які характеризують тенденції у зовнішній торгівлі держави (рис. 1). Як бачимо з наведених даних, динаміка експорту товарів і послуг з України протягом періоду з 2005 по 2012 р. мала загальну тенденцію до зростання. Так, порівняно із 2005 р. значення цього показника у 2019 р. зросло на 98%. Проте за період з 2012 по 2015 р. обсяг експорту з України скоротився на 102%, що зумовлено наслідками економічної кризи. У 2016-2019 рр. намітилася тенденція до стабілізації експорту з України та його поступового зростання. У 2017 р. відносно попереднього року експорт з України збільшився на 19,0%, у 2018 р. – на 9,4%, у 2019 р. – на 5,7%. У 2020 р. експорт товарів та послуг зменшився майже на 8% порів-

няно із 2019 р. [12]. На думку науковців, це відбулось внаслідок скорочення ділової активності в умовах глобальної пандемії.

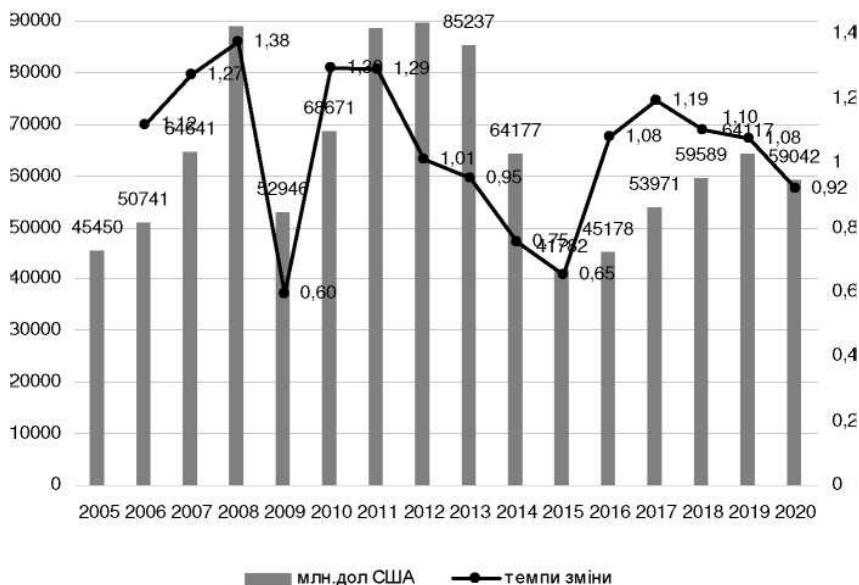

Рис. 1. Динаміка обсягів експорту товарів і послуг з України з 2005 по 2020 р., млн дол. США

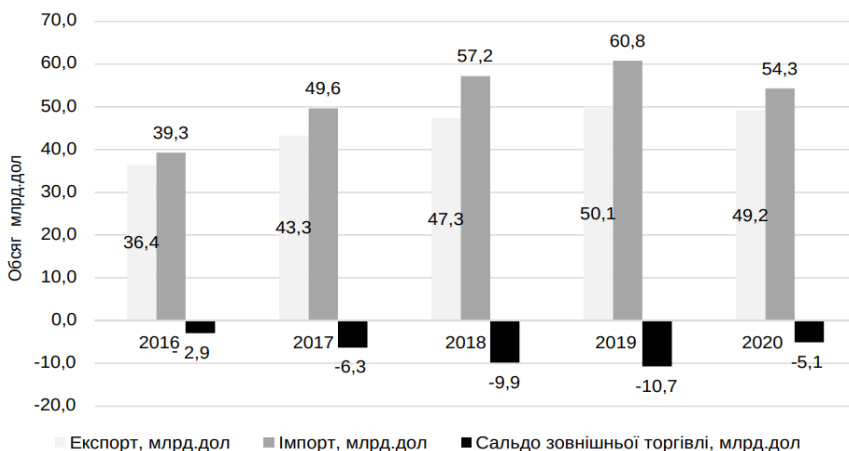
Джерело: сформовано на основі [12].

Згідно з показниками експорту товарів та послуг по основним торговельним партнерам за 2018 – 2020 роки, формування експортних напрямків в Україні мають тенденцію диверсифікації впродовж останніх 5 років. Лише експорт до ЄС займає перше місце за обсягами за останні 5 років і відповідно не відображений на інфографіці.

За даними результатів аналізу, варто відзначити стабільну частку Туреччини, Єгипту, Ізраїлю, ОАЕ, Саудівської Аравії та Іраку серед основних споживачів українських товарів та послуг. Диверсифікація експортного ринку відображає також зміни в експортній продукції України. Традиційно частка сільськогосподарських товарів та чорних металів в експорті до цих країн збігалися, охопивши приблизно 40–45%. Але за останні роки частка металів зменшилась у деяких країнах до 20%, а водночас обсяг сільськогосподарської продукції зріс майже до 60%. Наприклад, експорт зернових

культур до Ізраїлю становить у середньому 44%, а чорні метали – 27,06% українського експорту до цієї країни, до Єгипту – в середньому 42 та 60,59%, до Саудівської Аравії – 50 та 28,45% відповідно. Варто зазначити, що в структурі українського експорту в країні Близького Сходу майже відсутні інноваційні товари [12].

Зростання експорту приносить валюту в країну, більше інвестицій та найголовніше – Україна стане більш конкурентоспроможною країною. Динаміку показників зовнішньої торгівлі України наведено на рис. 2.

Рис. 2. Динаміка показників зовнішньої торгівлі України у 2016-2020 рр., млрд дол. США

Джерело: складено авторами на основі [1].

У процесі розробки та обґрунтування напрямів співпраці з країнами Близького Сходу необхідно враховувати, що, по-перше, наслідки глобальної пандемії, та по-друге, поширення політичних конфліктів за останні два роки, які періодично переходять у військове протистояння («Брати-мусульмани», «ІДІЛ», «Аль-Каїда», «Талібан», «Хамас» тощо) може більш глибоко та тривало впливати на економіку країн регіону, ніж попередні рецесії. Це зумовлено тим, що унікальні риси, характерні для глобального шоку, обумовленого пандемією, наклалися на довготривалі чинники уразливості в регіоні. Так, значна частка від сфери послуг (у тому числі туризму) в економіці країн регіону, погіршення стану балансів підприємств, обмежені можливості роботи у віддаленому режимі та залежність

від грошових переказів, будуть серйозно стримувати перспективи відновлення. Внаслідок цього в регіоні прогнозується зниження реального ВВП за підсумками 2020 р. на 4,1%. Це скорочення на 1,3% більше, ніж прогнозувалося в квітні 2020 р. В умовах стриманих темпів відновлення світової економіки переважають ризики погіршення ситуації, а пандемія все ще піддає регіон випробуванням.

В українській економіці за попередніми прогнозами зниження ВВП за підсумками 2020 р. очікується до 5%. Скорочення ВВП у IV кварталі становитиме 2,5-3,0% [12]. Зазначимо, що економічні чинники національних інтересів завжди присутні в актуальних зовнішньополітичних пріоритетах усіх держав світу, оскільки вони є джерелом добробуту громадян, забезпечують розвиток та процвітання держави. Тому стратегія розширення ринків збуту та ефективної підтримки вітчизняного бізнесу за кордоном має оновлюватися постійно.

Африка – регіон який зростає та має найвищі показники економічного зростання у світі, регіон, який не насичений товарами. За даними Світового банку три африканські країни увійшли до топ-10 найбільш динамічних економік світу [10]. «Країни Північної Африки є традиційно важливими для України політичними та торговельними партнерами, – відзначає Г. Латій, – Протягом останніх двадцяти років Арабська Республіка Єгипет, Саудівська Аравія, ОАЕ, а років десять тому й Алжир та Сирія були одними з найважливіших торговельно-економічних партнерів України» [7]. Україна може використати потенціал цього регіону для розвитку своєї економіки та розширити географію торгівлі товарами та послугами.

Безумовно, розвиток дво- та багатосторонніх відносин України з країнами Північної Африки лежить у площині гео економічних інтересів України. Це можна пояснити тим, що наша держава зацікавлена у розвитку торговельного та економічного співробітництва, виходячи зі значного потенціального значення ринків вказаних країн для виходу українських експортерів, адже країни регіону і сьогодні демонструють значний попит на українські товари, особливо на промислові, сільськогосподарські та військово-технічні товари. Крім того, дані країни географічно є відносно близькими. Однією з передумов практичних проблем розвитку зовнішньоекономічних відносин України з країнами досліджуваного регіону є те, що останнім часом геополітичний вплив останніх на світовій арені суттєво зріс. Хоча, наша держава і забезпечила собі широку дипломатичну присутність в країнах регіону. Так, за даними Міністерства закордонних справ України, посольства України діють у більшості

країн Близького Сходу та Північної Африки. Це свідчить про активний доступ країни до налагодження співпраці [5]. Разом з тим, важливим аспектом також є створення інституційних передумов активізації зовнішньоторговельних відносин.

За період 2017-2019 рр. Україна торгувала з 212 партнерами. За даними Державної служби статистики України, товарообіг з Африкою склав 4,7 млрд дол. США. З них понад 4 млрд – експорт українських товарів та послуг, близько 700 млн дол. США – імпорт з країн Африки. Майже 80% товарів українського експорту йде до країн Північної Африки, серед яких лідерами є Єгипет (1,8 млрд дол. США), Алжир (535 млн дол. США) і Марокко (289 млн дол. США). Єгипет є сьомим партнером України за експортом [14]. Порівняно з 2017 р. експорт українських товарів та послуг збільшився на 12,7%. Нами для дослідження обрано Єгипет, Алжир та Марокко. Обсяги експортно-імпортних операцій з країнами що аналізуються за 2019 р. (табл. 1).

Таблиця 1

**Зовнішня торгівля України з окремими країнами
у Північній Африці 2019 р**

Країна-партнер Імпорт	Імпорт	Експорт	Основні статті експорту (частка, %)	Сальдо, тис. дол. США
	Обсяги, тис. дол. США (частка, %)	Обсяги, тис. дол. США (частка, %)		
Алжир	20253 (0,04%)	390793 (0,83%)	Жири та олії (34,87); зернові культури (24,98); чорні метали (16,31); палива мінеральні, нафта, продукти переробки (8,13)	370540
Марокко	42827 (0,08%)	363215 (0,77%)	Зернові культури (41,95); залишки та відходи харчування та промисловості (18,62); палива мінеральні, нафта, продукти переробки (15,38); продукти неорганічна хімії (1,26); жири та олії (7,51)	320388
Єгипет	74509 (0,31%)	1557141 (3,29%)	Чорні метали (46,57); зернові культури (36,58); жири та олії (6,04)	1482632

Джерело: за даними Державної фіскальної служби України та інформаційного порталу Міністерства економічного розвитку і торгівлі України «Державна підтримка українського експорту» [8, 9].

Країни континенту імпортують українські зернові (пшеницю, ячмінь, кукурудзу), олійні культури (соєві боби, льон), соняшникову і соєву олії, борошно, помідори, солод, м'ясо та яйця птиці, шоколад. Найбільш активні у торгівлі з Україною Єгипет, Туніс, Марокко, Лівія [3].

За індексом конкурентоспроможності, який щорічно складається Всесвітнім економічним форумом, найбільше зростання індексу у 2019 р. було продемонстровано двома регіонами: Близький Схід і Північна Африка (2,77 %) та Суб-Сахарська Африка (2,35%), що продовжує тренд зростання ролі цих регіонів серед інших країн, що розвиваються. Темпи зростання країн Суб-Сахарської Африки, за даними Світового Банку, у період з 2010 по 2019 р., були на рівні 4% в середньому. У відповідному періоді у країнах Близького Сходу та Північної Африки цей показник склав 3,67% [5].

Зовнішня політика держав складається із сукупності цілого спектра різних зв'язків та взаємовідносин суб'єктів та об'єктів політики і значна частка у цих відносинах належить міжнародній торгівлі. Сьогодні Україна активізує свою зовнішньоекономічну діяльність, яка включає зовнішню торгівлю товарами та послугами, прямі інвестиції в державу та економіку інших країн. Базою зовнішньоекономічної діяльності країни є її зовнішня торгівля, яка здійснюється у двох основних формах: експорт та імпорт.

Для оцінювання зовнішньої політики та зовнішньоекономічної діяльності України у дослідженні було вивчено досвід та практика окремих країн та міжнародних інституцій, виконаного деякими закордонними аналітичними центрами. Особливу увагу було приділено проектам Європейської ради з міжнародних відносин (European Council on Foreign Relations, ECFR) та Асоціації міжнародних справ, Чехія (Asociace pro mezinárodní otázky, АМО).

Запропонована методологія дослідження зовнішньої політики та зовнішньоекономічної діяльності України враховує наявні зовнішньополітичні обставини, недоліки та переваги конституційного розподілу повноважень у частині реалізації зовнішньополітичного курсу, ustalені політичні та інституційні практики у сфері міжнародних відносин, документи стратегічного та операційного характеру у сфері зовнішньої політики, зовнішньоекономічної діяльності та безпеки України, офіційні аналітичні матеріали, які лягають в основу зовнішньополітичної позиції вищих посадових осіб, офіційні звіти.

Представлене дослідження охоплює період 2020 р. у розділах щодо політичного інтересу, міжінституційного співробітництва,

торгово-економічне співробітництво, діяльності та результатів по кожному з обраних напрямів. Оцінка стратегічного бачення базується на всьому загалі відповідних документів, які є дійсними на момент її виставлення. Цього разу також представлений огляд зовнішньополітичного виміру боротьби з пандемією COVID-19 та її наслідками. Були розроблені п'ять індикаторів оцінювання стану реалізації зовнішньої політики, зовнішньоекономічної діяльності за кожним із напрямів та оцінені по п'ятибальній шкалі.

Загальна оцінка успішності реалізації зовнішньої економічної діяльності України визначається шляхом отримання середньоарифметичного показника від загальних оцінок за всіма напрямами, які аналізувались. Загальний рейтинг виставляється шляхом підрахунку аналогічно до оцінки окремих напрямів зовнішньої політики. Так, маємо такі значення (табл. 2):

A = 5балів, A- = 4,6-4,9;
 B+ = 4,1-4,5, B = 4, B- = 3,6-3,9;
 C+ = 3,1-3,5, C = 3, C- = 2,6-2,9;
 D+ = 2,1-2,5, D = 2, D- = 1,6-1,9;
 E+ = 1,1-1,5, E = 1.

Таблиця 2

Зведена таблиця оцінок реалізації напрямів зовнішньоекономічної діяльності України

Напрями зовнішньої політики	2018	2019	2020	Політична залученість	Інституційна співпраця	Стратегічне бачення	Торговельно – економічне співробітництво	Результати
Двосторонні відносини								
Іран	D-	E+	C	3	4	3	3	2
Ізраїль	B-	B+	C-	3	3	2	4	2
Туреччина	B	C+	A-	5	4	5	5	4
Інші країни.....								
Економічні відносини	C+	C+	C-	2	4	2	3	2
Регіональна співпраця								
Близький Схід	B-	C+	B-	4	4	3	4	3
Суб-Сахарська Африка	C-	C+	C-	5	3	3	2	2

Відповідно до проведених оцінок реалізації напрямів зовнішньоекономічної діяльності, які відображені в табл. 2, розглянемо кожний із зазначених напрямів більш детально.

У порівнянні з минулими роками інтерес України до Ірану дещо виріс. Українсько-іранськими відносинами у 2020 р. опікувались МЗС, МЕРТ, Мінінфраструктури, Міністерство юстиції. Діяльність, зокрема, координується Міжурядовою українсько-іранською спільною комісією з економічного та торговельного співробітництва, яка працює не дуже ефективно як через санкції, так і через ситуацію з пандемією COVID-19.

Стратегічне бачення співробітництва з Іраном (сформоване на рівні заяв у 2016 р.) ґрунтується на трьох принципах: дружній характер стосунків обох держав; недопущення втручання та перешкоджання співробітництву з боку третіх держав; взаємна зацікавленість: Ірану як гаранта енергетичної безпеки України, а України як гаранта продовольчої безпеки Ірану. Водночас можливості України в енергетичній співпраці з Іраном критично зменшились, зокрема, внаслідок американських санкцій щодо іранської ядерної програми, що не може не відбиватися на практичному розвитку відносин. Така ситуація є показником не надто ефективної співпраці між Україною та Іраном.

У 2020 р. у відносинах України з Іраном спостерігалися неоднозначні тенденції. З одного боку, катастрофа літака МАУ призвела до значної інтенсифікації політичних контактів між Києвом та Тегераном. З іншого – торговельно-економічні показники співробітництва залишаються порівняно невисокими, що пов'язано із продовженням глобальних санкцій США проти Ірану. Щоправда, попри пандемію коронавірусу у порівнянні з 2019 р. спостерігалось деяке зростання загального товарообороту між Україною та Іраном (на 20% збільшився експорт з України в Іран і майже незмінними залишилися обсяги імпорту з Ірану – 98,5% від показників 2019 р.). Але все одно ці показники залишаються низькими у порівнянні з 2017 р. – останнім роком перед відновленням американських санкцій проти Ірану. Підвищення обсягів товарообігу у порівнянні з 2019 р. можна пояснити тим, що в структурі економіки менш за все від пандемії коронавірусу постраждала роздрібна торгівля, основою якої нерідко є продукти імпорту з Ірану (горіхи, сухофрукти, овочі). Експорт України в Іран у 2020 р. становив лише 258,85 млн дол. США, а імпорт – 48,2 млн дол. США. Торговельне сальдо є позитивним для України.

У 2020 р. спостерігається активізація торговельно-економічної співпраці із Ізраїлем. Досягнуто домовленості про проведення чергового засідання Спільної українсько-ізраїльської комісії з питань торгівлі та економічного співробітництва після покращення епідеміологічної ситуації. Очільники держав, міністри закордонних справ та голови парламентів України та Ізраїлю запросили один одного здійснити візити після закінчення пандемії. З 1 січня 2021 р. запрацював договір щодо ЗВТ між Україною та Ізраїлем, що створює нові можливості для досягнень у практичній сфері. За даними Держстату України, за 2020 р. товарообіг між Україною та Ізраїлем склав 734,5 млн дол. США, що свідчить про зменшення у порівнянні з минулим роком (експорт знизився на 9,1%, імпорт – на 17,3%), але зі збереженням значного позитивного сальдо для України. Зовнішня торгівля послугами склала 240,16 млн дол. США (експорт впав на 16,3%, імпорт – на 40%) [12].

У новій Стратегії національної безпеки України Турецька Республіка зберегла статус стратегічного партнера. Активно розвивався політичний діалог: незважаючи на пандемію Covid-19, 2020 р. відзначився рекордною кількістю взаємних візитів та зустрічей на високому рівні. Ключовими сферами двостороннього співробітництва залишалися економічна та політико-безпекова, співпраця в оборонно-промисловому комплексі.

У ході візиту до України зовнішньополітичного радника Президента ТР підписано Дорожню карту українсько-турецького співробітництва. Незважаючи на карантинні обмеження, різкого падіння у двосторонній торгівлі та туристичному секторі вдалося уникнути. За показниками 2020 р. Туреччина входить у першу п'ятірку торговельних партнерів України. Вдалося втримати позитивне сальдо, попри падіння експорту на 7%. Загальний товарообіг склав 2,8 млрд дол. США. Торгівля послугами впала на 25% і склала 570 млн дол. США.

Протягом 2020 р. загальний інтерес до африканського континенту проявляли усі гілки української влади. Так, Президент України В. Зеленський заявив про підготовку Національної економічної стратегії до 2030 року, що буде включати підтримку експорту та торговельної дипломатії, аби наростити товарний експорт, у т. ч. до країн Африки.

У 2020 р. відбулося скорочення обсягів українського товарного експорту до країн Суб-Сахарської Африки на 2,1%. Частка країн регіону у загальному обсязі українського експорту за підсумками 2020 р. склала 1,9% або 950 млн дол. США в абсолютних

цифрах. На цьому тлі сальдо торговельного балансу лишається позитивним для України (+375 млн дол. США). Найбільшими покупцями української продукції виступають Ефіопія, Сенегал, Гана, Кенія, Нігерія, Судан, Камерун, Кот д'Івуар, Мавританія та Танзанія. Проте відбулося послаблення українських експортних позицій на ринках ПАР, Джибуті, ДР Конго, Того. Майже припинилися експортні поставки до Замбії, Уганди, Малаві, Ботсвани та значно скоротилися до Анголи. Якщо вести мову про бізнес-діяльність українських компаній у Суб-Сахарській Африці, то у 2020 р. про себе нагадали ДК «Укроборонпром» (авіаремонтні підприємства), «Мотор Січ» (авіаційні газотурбінні двигуни), «Аеромех» (зерносепаратори), АвтоКрАЗ (вантажні автомобілі), «Метінвест» (продукція металургії), МХП, «Терра», USPA Fruit, «Агропродсервіс» (продовольча продукція).

У 2020 р. політика України щодо Близького Сходу та Північної Африки була традиційно зосереджена на поглибленні співробітництва у торговельно-економічній сфері та залученні інвестицій. Проте, економізація інтересів набула більш системного характеру. Найбільш цікавими для співробітництва залишаються країни Перської затоки та арабського Магрибу, а найбільшу увагу було зосереджено на взаємодії з ОАЕ, Катаром, КСА та Йорданією. 2020 р. відзначився поживаленням інтересу до Оману, Єгипту та Алжиру. Попри те, що пандемія значним чином не позначилась на активності контактів з країнами регіону, вона мала наслідки для результатів діяльності. Відсутність регіональної стратегії та системної діяльності не дає вивести відносини на стратегічний рівень.

Найбільшу увагу зосереджено на країнах Перської затоки, зокрема Катарі та ОАЕ (вони включені в топ-10 країн найбажаніших для українських експортерів за результатами опитування учасників Ради експортерів та інвесторів при МЗС). Діяльність передусім була спрямована на виконання мети із розширення географії економічних контактів України, інтенсифікації торговельної взаємодії та залучення інвестицій, а також на виконання цілі України стати гарантом продовольчої безпеки близькосхідних країн, що обговорювалося в процесі двосторонніх переговорів з представниками країн регіону. Обговорювалася можливість встановлення режимів преференційної торгівлі з Єгиптом та Тунісом, активізація співробітництва у космічній галузі з Єгиптом, створення міжурядової комісії з Алжиром.

Обсяг товарообігу з країнами Близького Сходу (без Ізраїлю, Туреччини, Ірану) у 2020 р. дещо знизився у порівнянні з 2019 р.

(на 800 млн дол.) та склав 6,3 млрд дол. США. Експорт становив 5,8 млрд дол. (11,8% від загального), імпорт – 450,3 млн дол. (0,8% від загального). Обсяг торгівлі послугами склав 591,3 млн дол. США. Експорт становив 428,5 млн дол. (3,8% від загального), імпорт – 162,8 млн дол. (3,1% від загального). Попри зменшення на 30% обсягів торгівлі з Єгиптом та на 12% з КСА, вони залишаються головними торговельними партнерами України в регіоні. Відбулося значне збільшення експорту до Катару (на 75%), Марокко (26%), Афганістану (вдвічі) [12].

Отримані результати засвідчують важливість створення нової програми стимулювання експорту та визначення пріоритетних напрямів і регіонів розширення зовнішньої торгівлі. З метою поглиблення торгівлі та збільшення її ефективності є доцільним ініціювання укладення двосторонніх та багатосторонніх угод, забезпечення належної інституційної підтримки експортно-імпортних операцій та підвищення конкурентоспроможності товарів шляхом технологічного оновлення виробництва для включення нових товарних позицій у структуру зовнішньої торгівлі.

Висновки. Отже, особливо значну роль в посилення міжнародної торговельно-економічної співпраці України відіграє її вихід на ринки країн Близького Сходу та Африки. Погіршення економічної ситуації в світі в умовах глобальної пандемії, з одного боку, та зниження показників експортного потенціалу України за 2019-2020 рр., з іншого, виводить на перший план питання формування та впровадження стратегічних завдань, які мають сприяти розвитку вітчизняного виробника та просування його продукції на зовнішні ринки.

Таким чином, для України розширення постачання товарів і послуг на ринки збуту, освоєння нових ринків, а також прозорість умов торгівлі та прогнозованість торговельних потоків забезпечуються, зокрема, через участь у міжнародних спеціалізованих організаціях, діалог з країнами-партнерами та повноцінне функціонування українського експортно-кредитного агентства.

На основі результатів проведеного дослідження подальші розробки авторів у цій науковій площині будуть реалізовані через аналіз особливостей макроекономічного, політико-правового, соціального-культурного та технологічного середовища у країнах Близького Сходу. Співпраця з країнами Африки обумовлена тим, що країни континенту збільшили свою значущість у міжнародних відносинах. Країни цього регіону є значним споживачем товарів галузі промисловості, сільського господарства та військово-техніч-

них товарів. Також країни Африки готові сьогодні до економічної та політичної інтеграції у рамках континенту в подальшому.

Відповідно, завдяки зростанню економічного та соціального потенціалу цих регіонів формуються нові економічні та соціальні умови в країнах, закріплюється їх місце в глобальних економічних процесах шляхом включення у ланцюги вартості та стимулюється перегляд стандартів і умов життя та зміни у процесах врядування суспільних сфер.

Література

1. Алавердян Л.М., Романенко О.В. Сучасні реалії та перспективи розвитку зовнішньої торгівлі України з іншими країнами світу. *Ефективна економіка*. 2019. № 4. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7005>.
2. Бондар Ю.А., Легінькова Н.І. Основні фактори структурних зрушень міжнародної торгівлі послугами в умовах розвитку світового господарства. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2016. № 4. С. 19-24.
3. Борзненко В., Петренко І. Африка перспективніша за Сибір. *Агробізнес Сьогодні*. 2017. URL: <http://Agro-Business.Com.Ua/Agro/Infrastruktura-Rynku/Item/8280-Afryka-Perspektyvnisha-ZaSybir.Html>.
4. Близький Схід і Північна Африка як сфера інтересів України : аналіт. доп. / за ред. О. В. Литвиненка. Київ : НІСД, 2020. 85 с.
5. Близький Схід та Африка. Міністерство закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/bilateral-cooperation/nest-africa>.
6. Гуцалюк О.М., Череватенко В.А. Розвиток міжнародного бізнесу в контексті міжнародного менеджменту. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємство*. 2015. № 6 (87). С. 8-13.
7. Геннадій Латій. Зона вільної торгівлі з Єгиптом могла стати хабом для заходження на ринки Африки. *УКРІНФОРМ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/gubric-economy/2296373-gennadij-latijposol-ukraini-v-egipti.html>.
8. Державна підтримка Українського експорту. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. URL: <http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/countries/?country=ukr>.
9. Зовнішня торгівля України з окремими країнами (тисяч доларів США). Державна фіскальна служба України. URL: <http://sfs.gov.ua/ms/fl>.
10. Ерман Г. Сонце сходить над Африкою: як цей континент може врятувати економіку України. *ВВС*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-44941330>.
11. Небаба, Н.О., Колпіна, А.Г. Особливості лібералізації торговельно економічного співробітництва між Україною та країнами Близького Сходу. *Економіка та держава*. 2020. (4). С. 210–214. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2020.4.210>.
12. Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua>.
13. Рибак І., Бабінська О. Місце України в системі міжнародної торгівлі. *АГОС. Мистецтво наукової думки*. 2020. №9. С. 13-16. DOI: <https://doi.org/10.36074/2617-7064.09.002>.

14. Український експорт до Африки – дані BBC. Nachasi. URL: <https://nachasi.com/2018/08/05/ukrayinskyj-eksport-tovariv-do-afryky/>.

15. Hasan, A.E.A. Jordan and Ukraine: the main areas of cooperation. *Science initiative «Universum»*, 2018. 115 p.

16. Bezpartochnyi M., Trushkina N., Shkrygun Yu. E-commerce in the conditions of digitalization of business processes. *Strategies, models and technologies of economic systems management in the context of international economic integration: scientific monograph* / edited by M. Bezpartochnyi, V. Riashchenko, N. Linde. 2nd ed. Riga: Institute of Economics of the Latvian Academy of Sciences, 2020. P. 245-256.

17. Trushkina N. Trends of the development on the IT-services market in the context of the global information environment. *Innovative technologies in the formation and development of human capital: monograph* / Edited by I. Ostopolets, P. Mikos. Katowice: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Technicznej Katowice, 2018. P. 57-66.

References

1. Alaverdian, L.M., Romanenko, O.V. (2019). Suchasni realii ta perspektyvy rozvytku zovnish-noi torhivli Ukrainy z inshymy krainamy svitu [Modern realities and prospects of foreign trade of Ukraine with other countries]. *Efektivna ekonomika – Efficient economy*, 4. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7005> [in Ukrainian].

2. Bondar, Yu.A., Lehinkova, N.I. (2016). Osnovni faktory strukturnykh zrushen mizhnarodnoi torhivli posluhamy v umovakh rozvytku svitovoho hospodarstva [The main factors of structural changes in international trade in services in the development of the world economy]. *Shhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia – Eastern Europe: Economy, Business and Management*, 4, pp. 19-24 [in Ukrainian].

3. Borznenko, V., Petrenko, I. (2017). Afryka perspektyvnisha za Sybir [Africa is more promising than Siberia]. *Ahrobiznes Sohodni – Agribusiness Today*. Retrieved from <http://Agro-Business.Com.Ua/Agro/Infrastruktura-Rynku/Item/8280-Afryka-Perpektyvnisha-ZaSybir.Html> [in Ukrainian].

4. Lytvynenko, O. V. (Ed.). (2020). Blyzkyi Skhid i Pivnichna Afryka yak sfera interesiv Ukrainy [The Middle East and North Africa as a sphere of interests of Ukraine]. Kyiv, NISD. 85 p. [in Ukrainian].

5. Blyzkyi Skhid ta Afryka [The Middle East and Africa]. *Ministry of Foreign Affairs of Ukraine*. Retrieved from <https://mfa.gov.ua/en/about-ukraine/bilateral-cooperation/nest-africa> [in Ukrainian].

6. Hutsaliuk, O.M., Cherevatenko, V.A. (2015). Rozvytok mizhnarodnoho biznesu v konteksti mizhnarodnoho menedzhmentu [Development of international business in the context of international management]. *Derzhava ta rehiony. Seriya: Ekonomika ta pidpriemnytstvo – State and regions. Series: Economics and Entrepreneurship*, 6 (87), pp. 8-13 [in Ukrainian].

7. Hennadii Latii. Zona vilnoi torhivli z Yehyptom mohla staty khabom dlia zakhodzhenia na rynky Afryky [The free trade zone with Egypt could become a hub for entering African markets]. *UKRINFORM*. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2296373-gennadij-latijposol-ukraini-v-egipti.html> [in Ukrainian].

8. Derzhavna pidtrymka Ukrainskoho eksportu [State support of Ukrainian exports]. *Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine*. Retrieved from <http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/countries/?country=ukr> [in Ukrainian].

9. Zovnishnia torhivlia Ukrainy z okremymy krainamy (tysiach dolariv SShA) [Ukraine's foreign trade with individual countries (thousands of US dollars)]. *State Fiscal Service of Ukraine*. Retrieved from <http://sfs.gov.ua/ms/fl> [in Ukrainian].

10. Erman, H. Sontse skhodyt nad Afrykoiu: yak tsei kontynent mozhe vriatuvaty ekonomiku Ukrainy [The sun rises over Africa: how this continent can save Ukraine's economy]. *BBC*. Retrieved from <https://www.bbc.com/ukrainian/features-44941330> [in Ukrainian].

11. Nebaba, N.O., Kolpina, A.H. (2020). Osoblyvosti liberalizatsii torhovelno ekonomichnoho spivrobitnytstva mizh Ukrainoiu ta krainamy Blyzkooho Skhodu [Features of liberalization of trade and economic cooperation between Ukraine and the Middle East]. *Ekonomika ta derzhava*, 4, pp. 210–214. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2020.4.210> [in Ukrainian].

12. Ofitsiinyi sait Ministerstva zakordonnykh sprav Ukrainy [Official site of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine]. Retrieved from <https://mfa.gov.ua> [in Ukrainian].

13. Rybak, I., Babinska, O. Mistse (2020). Ukrainy v systemi mizhnarodnoi torhivli [The place of Ukraine in the system of international trade]. *ΛΟΓΟΣ. Mystetstvo naukovoi dumky – ΛΟΓΟΣ. The art of scientific thought*, 9, pp. 13-16. DOI: <https://doi.org/10.36074/2617-7064.09.002> [in Ukrainian].

14. Ukrainskyi eksport do Afryky [Ukrainian exports to Africa]. *BBC data. Nachasi*. Retrieved from <https://nachasi.com/2018/08/05/ukrayinskyj-eksport-tovariv-do-afryky/> [in Ukrainian].

15. Hassan, A.E.A. (2018). Yordaniya ta Ukrayina: osnovni napryamky spivpratsi. [Jordan and Ukraine: the main areas of cooperation]. *Science initiative «Universum»*.

16. Bezpartochnyi, M., Trushkina, N., Shkrygun, Yu. (2020). E-commerce in the conditions of digitalization of business processes. *Strategies, models and technologies of economic systems management in the context of international economic integration: scientific monograph* / edited by M. Bezpartochnyi, V. Riashchenko, N. Linde. 2nd ed. Riga, Institute of Economics of the Latvian Academy of Sciences. (pp. 245-256).

17. Trushkina, N. (2018). Trends of the development on the IT-services market in the context of the global information environment. *Innovative technologies in the formation and development of human capital: monograph* / Edited by I. Ostopolets, P. Mikos. Katowice, Wydawnictwo Wyzszej Szkoły Technicznej Katowice. (pp. 57-66).

Надійшла до редакції 01.11.2021 р.